

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ, СУЧАСНОГО СТАНУ ТА СТРУКТУРИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тетяна КОСТЮКЄВИЧ, канд. геогр. наук, kostyukevich1604@i.ua
Аліна ДЕМЧЕНКО, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
4 курсу ОП “Землеустрій та кадастр”, alinkademch2703@gmail.com

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м.Одеса, Україна

Особливо охоронювані природні території та об'єкти навколишнього середовища, що знаходяться на них, та мають особливу екологічну, наукову та культурну цінність, є національним надбанням нашої держави. Одним з найважливіших напрямів природоохоронної діяльності людини, спрямованої на збереження біологічної різноманітності, а також підтримки найважливіших екологічних процесів є створення природно-заповідного фонду (ПЗФ). Також це загалом визначає довготривале використання поновлюваних природних ресурсів, які необхідні як для нинішнього покоління, так й для майбутнього.

Формування об'єктів ПЗФ робить істотний внесок у збереження різноманітності флори та фауни. В свою чергу це створює необхідні умови для відновлення чисельності рідкісних та зникаючих видів рослин та тварин. З іншого боку, це є необхідною умовою за для збільшення популяції видів промислового значення.

Поряд з цим території ПЗФ є джерелом унікальної інформації про динаміку природних процесів та стан навколишнього середовища, яка необхідна для прийняття рішень у галузі стійкого природокористування.

Сьогодні у межах ПЗФ як Житомирської області, так й України в цілому існує багато проблем: низький відсоток заповідників, високий індекс ізольованості, низький

ступінь репрезентативності ландшафту, нерегульована та несанкціонована антропогенна діяльність.

Для встановлення закономірностей розподілу об'єктів ПЗФ визначають кількісні та якісні характеристики природоохоронних об'єктів і територій.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей динаміки, сучасного стану та структури об'єктів ПЗФ Житомирської області шляхом розрахунків і порівняння показників заповідності, щільності в умовах нового адміністративно-територіального устрою України.

У нашому дослідженні рівень заповідності розраховувався як відношення площі території під об'єктами ПЗФ до площі району [1]. Показник щільності - як відношення загальної кількості природно-заповідних об'єктів до загальної площі певної території [2, 3].

Станом на 01.01.2023 р. до складу ПЗФ Житомирської області входить 268 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 142155,51 га, з них 20 об'єктів загальнодержавного значення (їх площа становить 57940,04 га) та 248 об'єктів місцевого значення (їх площа становить 84215,47 га). Природно-заповідний фонд Житомирщини займає 4,8 % від загальної площі регіону [4].

Структура ПЗФ Житомирської області представлена 6 категоріями (рис. 1), серед них: природні заповідники, заказники, пам'ятки природи, дендрологічні парки, парки пам'ятки садово-паркового мистецтва та ботанічний сад.

Так, більше половини (63,67 %) площі природно-заповідного фонду області займають заказники, навпіл менше – природні заповідники (35,68 %), на частку парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва – 0,26 %. Найменша частка (0,03 %) приходить на ботанічні сади та дендрологічні парки.

У 2020р. в Україні відбулися зміни адміністративно-територіального устрою. Верховною Радою України було ухвалено постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [5]. «17 липня 2020 року, в результаті адміністративно-територіальної реформи з колишніх 23 районів утворено нові укрупнені Бердичівський, Житомирський, Коростенський і Звягельський райони, а усі старі райони було ліквідовано» [4]. Але питання щодо територіального розподілу в цих умовах територій і об'єктів ПЗФ Житомирської області залишалися невизначеними й актуальними.

Після проведення порівняльного аналізу кількісних показників території та об'єктів ПЗФ Житомирської області для чотирьох утворених районів бачимо, що найбільша кількість об'єктів зосереджено в Коростенському – 118 об'єктів (з них 7 загальнодержавного значення) та Житомирському - 83 (з них 5 загальнодержавного значення) районах. Найменша - в Бердичівському - 15, у Звягельському розташовано 52 об'єктів (з них 7 загальнодержавного значення). Щодо площі під об'єктами ПЗФ, то лідером є Коростенський район – 119678,01 га, на другому місці Звягельський район – 15096,92 га. В Житомирському та Бердичівському районах під об'єктами ПЗФ зайнято 5534,04 та 1944,47 га відповідно.

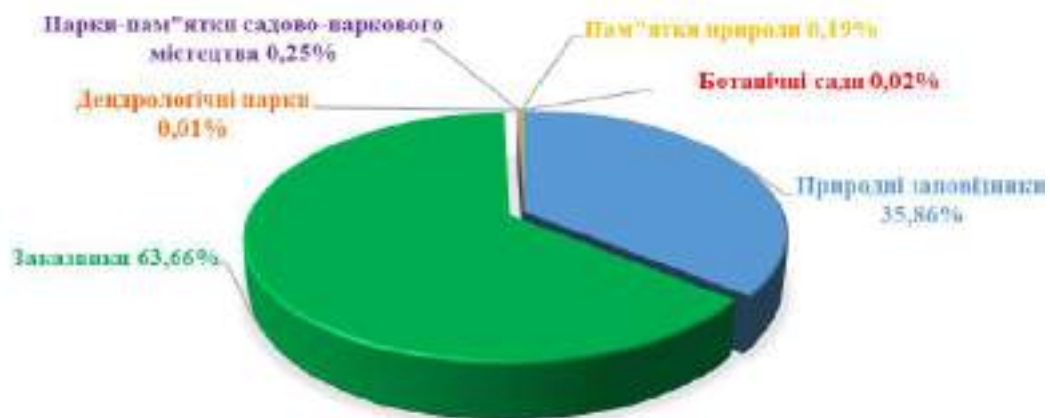

Рис. 1. Структура природно-заповідного фонду Житомирської області станом на 01.01.2023 р.

Джерело: побудовано автором за даними [4]

У всіх районах, крім Коростенського основну частку об'єктів природно-заповідного фонду (більше 90%) становлять заказники – за рахунок відсутності природних заповідників, які, як правило, завжди займають значні території.

Після проведення порівняльного аналізу кількісних показників території та об'єктів ПЗФ області для чотирьох утворених районів бачимо, що найбільше значення показника заповідності спостерігається в Коростенському районі (11,0 %), що пояснюється, насамперед, розташуванням на території району Поліського природного заповіднику та природного заповіднику «Древлянський», які займають близько 43 % території від загальної площі природно-заповідного фонду району.

Найменші значення показника заповідності спостерігаються в Житомирському та Бердичівському районах - 0,53 та 0,65 % відповідно, що пов'язано, перш за все, з категорією об'єктів, що розташовані на території району – близько 95 % території природно-заповідного фонду займають заказники. Така ситуація спостерігається у Звягельському районі, хоч значення показника заповідності є трохи більшим – 2,88%. В середньому показник заповідності по області становить 4,77 відсотка.

Показник щільності розраховувався нами як відношення загальної кількості природно-заповідних об'єктів до загальної площі певної території. Поряд з абсолютними значеннями для аналізу ми використали й відносні показники, які розраховувалися відносно до площі у 1000 км². Середня щільність природоохоронних об'єктів по області становить 9 од./1000 км². Найбільша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Коростенському районі (11 од./1000 км²) за рахунок найбільшої кількості об'єктів.

Найменша відносна кількість об'єктів ПЗФ спостерігається у Бердичівському районі (5 од./1000 км²) унаслідок невеликої кількості об'єктів ПЗФ по відношенню до значної площі району. Результати розрахунку були згруповані у три групи: із низьким (0-5 од./1000 км²), середнім (6-10 од./1000 км²), високим (11-15 од./1000 км²) (рис. 2).

Рис. 2. Щільність об'єктів природно-заповідного фонду Житомирської області (станом на 01.01.2023)

Джерело: авторська розробка

Проведене дослідження свідчить про низький та нерівномірний склад природно-заповідного фонду області у розрізі новостворених районів. Тому головними тенденціями розвитку природно-заповідного фонду Житомирської області сьогодні є створення об'єктів на значних площах, об'єднання щільно розміщених об'єктів у більші за площею території згідно з концепцією регіональної екомережі та підвищення показника заповідності в нових районах як індикатора стану збереженості природи в контексті забезпечення сталого розвитку регіону.

Список використаних джерел

1. Волков А. І, Попік О. В. Комплексний аналіз переваг і недоліків методик оцінки заповідності територій (із застосуванням ГІС). *Вісник Львівського університету*. 2014. Випуск 47. С. 42–49.
2. Костюкєвич Т. К., Данілова Н. В., Демченко А. Г., Робу А. В. Сучасний стан та структура природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. Київ, 2023. №4. С. 103-111. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2023.04.010>.
3. Бездухов О. А. Особливості динаміки, сучасного стану і структури природно-заповідного фонду Чернігівської області. *Таврійський науковий вісник*. 2021. №117. С. 271-279. DOI: <https://doi.org/10.32851/2226-0099.2021.117.37>.
4. Екологічний паспорт Житомирської області. 2023. URL: <http://surl.li/vzdfbu> (дата звернення: 12.09.2024 р.).
5. Про утворення та ліквідацію районів. <http://surl.li/vhdmss> (дата звернення: 12.09.2024).